

## แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชน

(The concept of public participation in community health promotion)

จิระศักดิ์ ทัพพา<sup>1\*</sup> นฤนาท ยืนยง<sup>2</sup> ปณิธาน กระสังข์<sup>3</sup>

<sup>1</sup>อาจารย์คณะสหเวชศาสตร์ หลักสูตรสาธารณสุขมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยปทุมธานี

<sup>2</sup>คณบดีคณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

<sup>3</sup>รองคณบดีคณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี

Jerasak Thappha<sup>1\*</sup> Nurunart Yuenyong<sup>2</sup> Panitan Krasang<sup>3</sup>

<sup>1</sup>Lecturer- Department of Master of Public Health, Pathumthani University

<sup>2</sup>Dean of the Faculty of Allied Health Sciences, Pathumthani University

<sup>3</sup>Deputy Dean of the Faculty of Allied Health Sciences, Pathumthani University

\*Corresponding author: svector99@gmail.com

### บทคัดย่อ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชน เป็นกระบวนการทำงานที่เป็นระบบทั้งในเรื่องของการคิดและการตัดสินใจของประชาชนในการที่จะพัฒนาระบบสุขภาพของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพโดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่ให้คำแนะนำ การสร้างการมีส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของทางด้านสุขภาพ มีความกระตือรือร้นในการที่จะพัฒนาให้เกิดระบบสุขภาพของชุมชน ส่งผลให้ประชาชนสามารถแก้ไขปัญหาสุขภาพของชุมชนได้ในที่สุด การพัฒนาและการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านสุขภาพของชุมชนนั้น สามารถทำได้โดยการสร้างความตระหนักชัดให้แก่ประชาชนด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจน การรับฟังความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจ การเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน การสร้างความร่วมมือของทุกภาคส่วนเพื่อการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และการเสริมพลังอำนาจแก่ประชาชนเพื่อให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจในกระบวนการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชนมี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย การสร้างทีมงาน การสร้างความตระหนักถึงปัญหาสุขภาพของชุมชน การวางแผนแก้ไขปัญหาสุขภาพของชุมชน การดำเนินการแก้ไขปัญหาสุขภาพของชุมชน และการประเมินผลและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เมื่อประชาชนดำเนินการตามกระบวนการทั้ง 5 ขั้นตอนได้ครบถ้วนอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลให้ชุมชนมีสุขภาพที่แข็งแรงอย่างยั่งยืนตลอดไป

Received : 10 November 2021

Revised : 11 December 2021

Accepted : 29 December 2021

Online publication date : 3 January 2022

**คำสำคัญ :** การมีส่วนร่วม, การส่งเสริมสุขภาพ, ชุมชน

## Abstract

The public participation in community health promotion is a systematic process of the people's thinking and decision making in order to develop community health system to be strong and efficient with relevant agencies to provide advice. The participation creating will make the people feel the health ownership, enthusiastic about developing a community health system. As a result that the people can finally solved the community health problems. The development and promotion of public participation in community health can be done by raising public awareness by providing clear information, consulting to opinions for decision making, work involvement, building cooperation of all sectors for decision making and joint activities and empowering peoples to make decisions in the health promotion process. The process of creating public participation in community health promotion consists of 5 steps, team building, raising awareness of community health problems, planning to solve community health problems, actions to solve community health problems and continuous evaluation and action. When the people make continue to complete all 5 steps of the process this will result in the community having a sustainable health forever.

**Keyword :** Participation, Health Promotion

## บทนำ

ในปัจจุบันเราจะพบว่าส่วนใหญ่ประชาชนจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการพัฒนาในหลายๆด้าน ตั้งแต่ด้านการเมือง ด้านการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการศึกษา ซึ่งในประเทศที่มีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยนั้น จะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการเมือง การปกครอง หรือด้านการบริหารงานในสังคมมากขึ้นทั้งในระดับชาติและในระดับท้องถิ่น รูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมก็มีมากขึ้น ซึ่งไม่ใช่แค่ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งเท่านั้น แต่รวมไปถึงการริเริ่มร่างกฎหมาย การถอดถอนเจ้าหน้าที่ทางการเมือง การทำประชามติ และการทำประชาพิจารณ์ (วัชรินทร์ ขาญศิลป์, 2552) ในด้านระบบสุขภาพของประชาชนก็เป็นอีกมิติหนึ่งของงานสาธารณสุขมูลฐานที่มีกระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบทั้งในเรื่องของการคิด และการตัดสินใจของประชาชนในการพัฒนาระบบสุขภาพของตนเองว่าจะทำอย่างไร แค่นั้นเมื่อใด ตลอดจนเป็นไปตามแนวคิด ความจำเป็น และความต้องการของชุมชน ซึ่งหน่วยงานและองค์กรภายนอกมีหน้าที่เพียงส่งเสริม สนับสนุนการทำงานของชุมชน โดยไม่ต้องคิดหรือกำหนดกิจกรรมดำเนินงานให้กับชุมชน รวมทั้งเร่งรัดให้ชุมชนต้องดำเนินการใดๆ แบบเร่งด่วนตามความคิดของหน่วยงานและความต้องการภายนอกอีกต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน, 2545) ระบบสุขภาพของประชาชนจึงมีความสำคัญต่อการจัดการสุขภาพของชุมชน เพราะเป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการคิดและการ

ตัดสินใจของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ให้เป็นไปตามความต้องการและตามความจำเป็น ปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนให้ประสบผลสำเร็จและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจเลือก และการกำหนดแนวทางตามศักยภาพของตนเอง โดยได้รับการสนับสนุน ชี้แนะ และการสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเพิ่มทักษะความสามารถของบุคคลและชุมชน จึงทำให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในปัจจุบัน (ขจร ตรีโสภณการ, 2558)

## แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพชุมชน

### 1. ความหมายของสุขภาพและการส่งเสริมสุขภาพของชุมชน

สุขภาพ หมายถึง ภาวะแห่งความสมบูรณ์และความสมดุลของบุคคลทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม รวมทั้งสภาวะที่ปราศจากโรคและความพิการ และการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมอย่างปกติสุข การมีสุขภาพดีเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีอันเป็นผลมาจากการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2555) องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 1998) ให้ความหมายสุขภาพ หมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจ และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข และมีได้หมายความว่าเฉพาะเพียงแต่การปราศจากโรคและทุพพลภาพเท่านั้น ดังนั้นสุขภาพจึงเน้นถึงการมีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บในทุกส่วนของร่างกาย มีสุขภาพจิตดี และสามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข

การส่งเสริมสุขภาพ เป็นมิติหนึ่งทางสุขภาพที่มีความสำคัญมากที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุข ในการส่งเสริมสุขภาพจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของมิติสุขภาพ เข้าใจหลักและวิธีปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพได้อย่างถูกต้อง (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2555) และองค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 1998) ให้ความหมายการส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนสามารถเพิ่มความสามารถในการควบคุมและปรับปรุงสุขภาพให้บรรลุถึงความสมบูรณ์จิตใจ สังคม กลุ่มชุมชน และบุคคล ต้องเข้าใจรู้ปัญหาความอยากได้ ความต้องการ และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมและธรรมชาติ ดังนั้น การส่งเสริมสุขภาพของชุมชน จึงเป็นทั้งกระบวนการ กิจกรรม และแนวทางสำหรับการดำเนินงาน เกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อส่งเสริมและเกื้อหนุนให้บุคคลได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง ครอบครัว และชุมชนในทุกด้าน แบบองค์รวมอย่างเป็นระบบ เนื่องจากสุขภาพนั้นเป็นองค์รวมที่มาจากส่วนประกอบหลายๆ ประการ อาทิ สังคม สิ่งแวดล้อม ระบบบริการสุขภาพ และวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลเพื่อสนับสนุน ยับยั้ง หรือกำหนดพฤติกรรมสุขภาพไปสู่การปฏิบัติ จึงต้องอาศัยความร่วมมือและการระดมพลังจากทุกฝ่าย ในการดูแลสุขภาพของตนเอง และการปรับปรุงสังคมด้านต่างๆ เช่น สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และอื่นๆ โดยใช้กลยุทธ์การถ่ายโอนอำนาจจากรัฐมาสู่ประชาชน ให้มีพลังอำนาจที่จะดูแลสุขภาพและจัดการกับชุมชนของตนเองอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและความเป็นไปได้ในแต่ละท้องถิ่น โดยคำนึงถึงระบบสังคม วัฒนธรรม

และเศรษฐกิจ ที่แตกต่างกันของชุมชน และเน้นการทำงานร่วมกันทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนอย่างเต็มที่ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดประจวบคีรีขันธ์, 2555)

## 2. กลยุทธ์การส่งเสริมสุขภาพของชุมชน

แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพชุมชนได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในหลายประเทศ องค์การอนามัย (World Health Organization, 1986) จึงได้กำหนดกลยุทธ์ในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชน ตามกฎบัตรออตตาวา (Ottawa) ดังนี้

1. การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (Build Health Public Policy) คือ ให้ทุกหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการสร้างสุขภาพ เช่น ทางด้านกฎหมาย การคลัง การเก็บภาษี และการเปลี่ยนแปลงองค์กรเพื่อนำไปสู่สุขภาพดี

2. การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ (Create Supportive Environment) เช่น การอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ ทางด้านการทำงาน ส่งเสริมให้มีเวลาพักผ่อน สร้างความปลอดภัย การสร้างความพึงพอใจและสนุกกับงาน

3. การเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง (Strengthen Community Action) หรือการสร้างพลังชุมชน ในการสร้างสุขภาพให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา ตัดสินใจ วางแผนและดำเนินการให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและรับรู้ผลที่จะเกิด และทุกคนในชุมชนเป็นผู้รับผลประโยชน์เพื่อนำไปสู่สุขภาพดี

4. พัฒนาทักษะส่วนบุคคล (Develop Person Skills) คือ การส่งเสริมระดับบุคคลและสังคมให้ได้รับข้อมูลด้านสุขภาพ การสร้างทักษะชีวิต เพื่อให้เรียนรู้ด้วยตนเองไปตลอดชีวิตด้วยการปลูกฝังตั้งแต่บ้าน ชุมชน และโรงเรียน มีการดำเนินการด้วยความเต็มใจและต่อเนื่อง

5. การปฏิรูประบบบริการสุขภาพ (Reorient health services) คือ การส่งเสริมสุขภาพควรให้ทุกหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล ติดตามการให้บริการทางด้านสาธารณสุขแก่ประชาชน เริ่มตั้งแต่ชุมชน ภาครัฐ เอกชน และการให้บริการต้องเข้ากับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น และให้ทุกงานเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและพัฒนาองค์กร โดยเน้นการให้บริการตามความต้องการของแต่ละบุคคล ให้เป็นภาพรวมเดียวกัน

การขับเคลื่อนกลยุทธ์การส่งเสริมสุขภาพของชุมชนตามกฎบัตรออตตาวา (Ottawa) จะส่งผลที่ดีต่อชุมชนทางด้านสุขภาพ เนื่องจากเป็นกลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมที่ทำให้การส่งเสริมสุขภาพเป็นวาระของผู้กำหนดในทุกภาคทุกระดับ เพื่อให้ผู้กำหนดตระหนักถึงผลทางสุขภาพที่เกิดจากการตัดสินใจ มีการจัดสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินชีวิต มีการสร้างพลังอำนาจให้กับชุมชนที่สามารถควบคุมการปฏิบัติงานและเป้าหมายของชุมชนเองได้ มีการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาทั้งในตัวประชาชนและสังคมด้วยการให้ข้อมูลในการเสริมสร้างความรู้ด้านสุขภาพและพัฒนาทักษะชีวิต รวมทั้งมีการสื่อสารกับหน่วยงานภายนอกให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดการจัดกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ พิสมัย จันทวิมล (2541) ได้กล่าวถึงกิจกรรมในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชนว่าประกอบด้วย 1) การชี้นำด้านสุขภาพ (Advocacy) ซึ่งปัจจัยต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม พฤติกรรม และ

ชีววิทยา มีผลทั้งสนับสนุนและบั่นทอนต่อสุขภาพ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพมุ่งที่จะช่วยให้เงื่อนไขเหล่านี้เป็นไปในทางสนับสนุนโดยการชี้นำเรื่องสุขภาพ 2) การเพิ่มความสามารถ (Enabling) ที่ทำให้ทุกคนบรรลุถึงศักยภาพสูงสุดด้านสุขภาพ มีความเสมอภาคทางสุขภาพ และสร้างความมั่นใจว่าทุกคนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ที่เท่าเทียมกัน การมีรากฐานที่มั่นคงภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทักษะการดำรงชีวิต และโอกาสต่างๆ ในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ถูกสุขลักษณะ 3) การไกล่เกลี่ย (Mediating) ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ที่แตกต่างกันในสังคมเพื่อจุดมุ่งหมายด้านสุขภาพ งานส่งเสริมสุขภาพจำเป็นต้องอาศัยกิจกรรมอันเกิดจากความร่วมมืออย่างใกล้ชิดของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล องค์การภาคประชาสังคม องค์การภาคสังคมและเศรษฐกิจอื่นๆ องค์การเอกชน องค์การภาคท้องถิ่น ภาคอุตสาหกรรมและสื่อมวลชน คนทุกเพศวัย และสาขาอาชีพจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัวและชุมชน กลุ่มวิชาชีพและกลุ่มสังคมอื่นๆ รวมบุคคลด้านสุขภาพ มีหน้าที่หลักเป็นตัวกลางด้านสุขภาพไกล่เกลี่ยกลุ่มผลประโยชน์ที่แตกต่างกันในสังคมเพื่อจุดมุ่งหมายด้านสุขภาพ

## แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

### 1. ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมถึงการนำความคิดเห็นไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและตัดสินใจของภาครัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการสื่อสารสองทาง คือ อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2548) สุนิสา โพธิ์เตี้ย (2549) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหาของชุมชน เป็นผู้ทำทุกอย่าง ซึ่งไม่ใช่การกำหนดจากภายนอกมาให้ประชาชนมาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมาเอง และ เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์ (2550) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจะเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้น และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบายการพัฒนาที่กำหนดขึ้น

### 2. ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ไพโรจน์ สุขสมฤทธิ์ (2531) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการพัฒนามากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน ทำให้ประชาชนจะมีความรู้สึกผูกพัน รู้สึกเป็นเจ้าของโครงการมากขึ้น สามารถดำเนินโครงการได้

อย่างราบรื่น มีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนามากขึ้น และจะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนให้มากขึ้น และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2546) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะก่อให้เกิดการพึ่งตนเอง เนื่องจากเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชนหรือหมู่บ้านของตนผ่านกิจกรรมกระบวนการทำงานตามโครงการ สนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดทิศทางของท้องถิ่นได้ ช่วยให้ชุมชนสะท้อนปัญหาที่แท้จริงของชุมชนได้ถูกต้องตรงประเด็น ทำให้เกิดการสร้างข้อตกลงร่วมกัน ก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เนื่องจากเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ข้อคิดเห็นร่วมกัน สนับสนุนให้เกิดความรักท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อสังคม และประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานที่เกิดจากโครงการพัฒนาและช่วยกันดูแลบำรุงรักษาให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งจะสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญต่อโครงการพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ประชาชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาของชุมชน การมีส่วนร่วมจะช่วยในการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนให้มีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น ประชาชนสามารถตัดสินใจและการกำหนดทิศทางของชุมชนได้ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เกิดการพัฒนา และชุมชนจะเกิดความเจริญตามมาอย่างต่อเนื่อง

### 3. ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

มีส่วนร่วมของประชาชนมีประโยชน์ ดังนี้ (วันชัย วัฒนศัพท์, 2543)

1. เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ ก่อให้เกิดการพิจารณาถึงทางเลือกใหม่แทนวิธีการที่เคยใช้กันมาในอดีต ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างโครงการที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ และนำไปสู่การตัดสินใจ
2. ลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา โดยจะช่วยลดความล่าช้าและลดค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของประชาชนได้
3. การสร้างฉันทามติ โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถที่จะสร้างข้อตกลงที่มั่นคง และการยอมรับระหว่างกลุ่มซึ่งก่อนหน้านี้อาจมีความเห็นขัดแย้งกันบ้าง การมีส่วนร่วมนี้ยังก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณีลดความขัดแย้งทางการเมืองและสร้างให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ
4. การเพิ่มความง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้คนเรามีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ การตัดสินใจนั้นและครั้งหนึ่งเมื่อได้ร่วมตัดสินใจแล้วเขาย่อมต้องการที่จะเห็นสิ่งนั้นนำไปปฏิบัติได้ไม่เพียงแต่จะมีการสนับสนุนทางการเมืองต่อการนำไปปฏิบัติ แต่กลุ่มและปัจเจกชนอาจจะรู้สึกกระตือรือร้นในการที่จะช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ
5. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าในกรณีที่ย่ำแย่ที่สุด กระบวนการที่มีส่วนร่วมของประชาชน ก่อให้เกิดโอกาสที่คู่กรณีจะแสดงความต้องการของกลุ่มเขาและความห่วงกังวลที่ปราศจากความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรงที่อาจจะเป็นไปได้
6. การดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม วิธีทางที่จะนำไปสู่ความชอบธรรม และการดำรงอยู่ของความชอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการตัดสินใจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ก็คือจะต้องใช้

กระบวนการตัดสินใจซึ่งโปร่งใสและน่าเชื่อถือต่อสาธารณชน โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุผลที่นำไปสู่การตัดสินใจนั้นๆ

7. การคาดคะเนความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่ทำงานกับสาธารณชนในโครงการมีส่วนร่วมของประชาชน เขาจะค่อยๆเพิ่มความรู้สึกที่ไวต่อความห่วงกังวลของสาธารณชน และต่อที่ว่าสาธารณชนมองการปฏิบัติงานขององค์กรส่วนท้องถิ่นอย่างไร บ่อยครั้งทัศนคติเหล่านี้ได้นำมาพูดกันภายในเพื่อที่ว่าเจ้าหน้าที่จะเกิดความตระหนักถึงการตอบสนองของสาธารณชนที่เป็นไปได้ต่อกระบวนการและการตัดสินใจต่างๆ ถึงแม้ว่าประเด็นนี้อาจจะไม่ใหญ่โตมากนักที่จะต้องทำโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเป็นทางการ

8. การพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน ประโยชน์อันสำคัญอย่างยิ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้การศึกษาต่อสาธารณชนที่ดีขึ้นกว่าเดิม ผู้มีส่วนร่วมไม่เพียงแต่จะเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหา แต่เขายังได้เรียนรู้ด้วยว่ากระบวนการตัดสินใจโดยองค์กรส่วนท้องถิ่นของเขาควรจะเป็นอย่างไร และทำไมจึงต้องตัดสินใจดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นเวทีการฝึกที่มีประสิทธิภาพของผู้นำท้องถิ่นในอนาคตอีกด้วย

การมีส่วนร่วมของประชาชนจะก่อประโยชน์ต่อชุมชนทางด้านการตัดสินใจในการเลือกปฏิบัติที่ถูกต้อง ของประชาชน ประโยชน์ในการสร้างข้อตกลงร่วมกันที่มั่นคง ด้านการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของประชาชน รวมทั้งการลดความขัดแย้งของประชาชน จะส่งผลให้มีการลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลาของประชาชนได้

### หลักและกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชน

การสร้างการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้ (กองสุศึกษา, 2556)

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกที่ประชาชนเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งวิธีการ เช่น เอกสารสิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่างๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูล ผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2. การรับฟังความคิดเห็น (Consult) เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจ ซึ่งมีวิธีการ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์

3. การเกี่ยวข้อง (Involve) เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะแนวทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ ซึ่งมีวิธีการ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อพิจารณาประเด็นนโยบาย มาตรการสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงาน เพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย/มาตรการ

4. ความร่วมมือ (Collaboration) เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้แทนภาคสาธารณะ โดยเป็นหุ้นส่วนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ

5. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน (Empower) เป็นขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่างๆ

อัศวิน ภัคดีวงศ์ (2562) ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างทีมงาน โดยการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่สุขภาพกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในสาขาต่างๆ เช่น ครู พัฒนาชุมชน เกษตรชุมชน และองค์กรต่างๆ ในชุมชน โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อแสดงออกถึงความจริงใจที่มีต่อประชาชนในชุมชน การสร้างแกนนำประชาชนหรือ "ทีมส่งเสริมสุขภาพชุมชน" ด้วยการจัดประชุมอาสาสมัครสาธารณสุข กรรมการชุมชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มอื่นๆ ที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งชาวบ้าน เพื่อเปิดกว้างให้กับคนในชุมชนทุกคน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพและการแก้ไขปัญหาชุมชน

2. ขั้นตอนการสร้างความรู้ความตระหนักถึงปัญหาสุขภาพของชุมชน โดยเริ่มจากการมีส่วนร่วมสำรวจชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รู้สภาพของปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง ตั้งแต่การสร้างแบบสำรวจ การกำหนดพื้นที่และทีมงานสำรวจ การสำรวจ และการนำข้อมูลมาสรุป โดยมีเจ้าหน้าที่สุขภาพเป็นพี่เลี้ยงช่วยตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล การระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา โดยกลุ่มแกนนำเป็นผู้นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการสำรวจต่อที่ประชุมชาวบ้าน และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเสนอความคิดเห็น และปัญหาเพิ่มเติม เพื่อสรุปออกมาเป็นปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง และนำปัญหาสำคัญมาค้นหาสาเหตุ สำหรับเป็นแนวทางในการแก้ไขต่อไป และการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ด้วยการให้ที่ประชุมร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหาตามความรุนแรงและความต้องการของชุมชน เพื่อนำมาวางแผนต่อไป

3. ขั้นตอนการวางแผนแก้ไขปัญหาสุขภาพของชุมชน โดยประชาชนร่วมกันเสนอความคิดและกำหนดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหามาพร้อมกับเจ้าหน้าที่สุขภาพ บนพื้นฐานของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งการวางแผนและกำหนดกิจกรรมนั้น ไม่จำเป็นต้องทำให้เสร็จสิ้นในครั้งเดียว แต่อาจกำหนดอย่างค่อยเป็นค่อยไปที่ละกิจกรรม และเมื่อสิ้นสุดในแต่ละกิจกรรมแล้วทีมงานก็จะนำประเด็นข้อเสนอต่างๆ มาใช้ในการวางแผนงานกิจกรรมต่อไป

4. ขั้นตอนการดำเนินการของชุมชน โดยการจัดตั้งกลุ่มทำงาน ของแต่ละกิจกรรมและดำเนินงานตามแผน โดยมีเจ้าหน้าที่สุขภาพเป็นผู้ให้การสนับสนุน และช่วยประสานงาน ให้คณะทำงานสามารถดำเนินการได้ มีการประชุมและประเมินผลการทำงานเป็นระยะ เพื่อปรับปรุงแผนงานอย่างต่อเนื่อง

5. ขั้นตอนการประเมินผลและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา หลังจากการดำเนินงานไปแล้ว 1 ปี ควรมีการประเมินภาวะสุขภาพของชุมชน ในประเด็นต่างๆ เช่น

อัตราการเจ็บป่วยเพิ่มขึ้น หรือลดลงเล็กน้อยเพียงใด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพเป็นอย่างไร และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ ของชุมชน เกิดขึ้นหรือไม่ และจัดทำรายงานการประเมินผล พร้อมทั้งชี้แจง และเผยแพร่ให้ชาวบ้าน ได้รับทราบถึงผลการดำเนินงาน เพื่อให้ชาวบ้านดำเนินงานต่อไป ได้อย่างมั่นใจ

การที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง มากขึ้นนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหรือผู้นำชุมชน จำเป็นต้องมีการสื่อสารข้อมูลให้ประชาชนได้ทราบก่อนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีการรับฟังข้อมูลหรือ ข้อเท็จจริง และพิจารณาข้อคิดเห็นร่วมกับประชาชนอย่างเป็นรูปธรรมในเวทีของการมีส่วนร่วม มีการเข้าไป เป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติงานเพื่อสร้างการตัดสินใจให้กับประชาชน การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจในการ สร้างเสริมสุขภาพของชุมชนเอง ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น เกิดความรักสามัคคี และเกิดร่วมมือใน การดำเนินกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สุขภาพของชุมชนมีความแข็งแรงขึ้นได้ ซึ่งกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วยทีมงานในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้ เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน การให้ประชาชนสำรวจข้อมูลเพื่อการได้รู้สภาพของปัญหาของชุมชนด้วย ตนเอง การร่วมเสนอความคิดและกำหนดกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน การดำเนินกิจกรรมตามแผน และการประเมินผลการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

### บทสรุป

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชน เป็นกระบวนการที่ประชาชนได้เข้ามามี ส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาาระบบสุขภาพของชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เกิดความ มั่นคง แข็งแรง และยั่งยืนทางด้านสุขภาพ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนจะทำให้การดำเนินงานทางด้านสุขภาพของชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ชุมชน ได้กำหนดขึ้น รวมทั้งองค์ประกอบทางด้านอื่นๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง การมี ส่วนร่วมจะทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานที่เกิดจากโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนา ทำให้ เกิดการพัฒนาขีดความสามารถทางด้านสุขภาพของประชาชนเพิ่มมากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจะมี ประโยชน์ต่อการตัดสินใจในการพิจารณาถึงทางเลือกใหม่ๆ ในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชนแทนวิธีการปฏิบัติ ที่เคยใช้กันมาในอดีต ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างโครงการหรือกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพที่ประสบ ความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ สามารถที่จะลดความล่าช้าและลดค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องได้ รวมทั้งลด ความขัดแย้งของประชาชนที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพได้ การมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดความเข้าใจระหว่าง ประชาชนด้วยกันเอง และเกิดความเป็นธรรมในการตัดสินใจในการที่จะดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพ ของชุมชนไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม ส่งผลให้เกิดผลดีในทางปฏิบัติของกลุ่มและปัจเจกชน การมีส่วนร่วมของ ประชาชนยังเป็นที่การฝึกปฏิบัติของผู้นำชุมชนในการส่งเสริมสุขภาพของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถที่จะแก้ไขปัญหาและนำพาประชาชนไปสู่วิถีสุขภาพที่ถูกต้องเหมาะสมอนาคตอีกด้วย ซึ่งหลักการ สร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดความเข้มแข็งได้นั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องให้ข้อมูลแก่ประชาชนเพื่อกระตุ้นให้ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการรับฟังข้อมูลหรือข้อเท็จจริง และพิจารณาข้อคิดเห็นร่วมกับประชาชน เข้าไป

เป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติงานเพื่อสร้างการตัดสินใจให้กับประชาชน การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจในการสร้างเสริมสุขภาพของชุมชนเอง ซึ่งที่กล่าวมานี้จะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น และให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

### บรรณานุกรม

- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2550). การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้านการ  
บริการจัดหางาน. กรุงเทพฯ: กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน.
- กองสุศึกษา (2556). การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของ  
ชุมชน. กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข.
- ขจร ตรีโสภณากร. (2558). รูปแบบการจัดการระบบสุขภาพภาคประชาชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน  
เทศบาลเมืองเมืองแกนพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ, กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- พิสมัย จันทวิมล. (2541). นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2 โครงการตำรา. นนทบุรี: สำนักพิมพ์  
สถาบันระบบสาธารณสุข.
- ไพโรจน์ สุขสมฤทธิ์. (2531). การมีส่วนร่วมของประชาชน. วารสารพัฒนาชุมชน. ปีที่ 27 ฉบับที่ 2 : หน้า  
25-28
- วัชรินทร์ ชาฤทธิศิลป์. (2552). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของไทย : มุมมองทางนิติศาสตร์ สังคมวิทยาและ  
รัฐศาสตร์. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 : หน้า 15-25
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2543). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน. นนทบุรี: ศูนย์สันติ  
วิธีเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า.
- สุนิสา โพธิ์เตี้ย. (2549). การศึกษารูปแบบการพัฒนาการของชุมชนหัวหินอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว.  
วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวางผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2546). กระบวนการเรียนรู้. วารสารวิชาการ. ปีที่ 6 : หน้า  
17-21.
- สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน. (2545). สิทธิหน้าที่พลเมือง : ระบบสุขภาพภาคประชาชน.  
กรุงเทพมหานคร: บริษัทเรดิเอชั่น จำกัด.
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดประจวบคีรีขันธ์. (2555). คู่มือการปฏิบัติงานกระบวนการส่งเสริมสุขภาพของ  
ชุมชน (ฉบับปรับปรุงปี 55). ประจวบคีรีขันธ์.
- อัครณี ภักดิ์วงศ์. (2562). การสำรวจความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้บริการโรงพยาบาลบ้านแพ้ว  
(องค์การมหาชน) งานบริการผู้ป่วยนอก งานบริการผู้ป่วยใน และงานบริการในชุมชน ประจำปี  
งบประมาณ 2562. วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาสถิติ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- WHO. (1986). **Ottawa Charter for Health Promotion**. First International Conference on Health Promotion, Ottawa, 21 November 1986. World Health Organization, Retrieved January 29, 2014, from: <http://www.who.int/hpr/archive/does/ottawa.html>
- WHO. (1998). **Adelaide Recommendation on healthy Public Policy**. WHO. Geneva.